

Рец. на: *Роман Радович, Народна архітектура Старосамбірщини XIX – першої половини XX ст. (житлово-господарський комплекс).*

(Київ: видавець Олег Філюк, 2015), 351 с., іл.

The Review of: *Roman Radovych, Popular architecture of Staryi Sambir region of the 19th –first half of 20th century (housing complex).*

(Kyiv: Publisher Oleh Filuk, 2015), 351.

Серед сучасних публікацій про народне будівництво українців виділяються передусім праці старшого наукового співробітника, докторанта Інституту народознавства НАН України Романа Радовича. Більшість із них, незалежно від їх виду (стаття, матеріали чи тези), викликають жваве зацікавлення у спеціалістів-етнологів з декількох причин: через наявність великої кількості польового етнографічного матеріалу, зібраного автором особисто, професійний докладний аналіз фактографічного матеріалу, скрупульозний опис об'єктів традиційного житлово-господарського комплексу, намагання народознавця “заглянути” у віддалені історичні і навіть доісторичні періоди народного будівництва, цікаві наукові спостереження та нові ідеї тощо.

Рік 2015 р. ознаменувався поки що найбільшим творчим досягненням Р. Радовича – виходом у світ монографії “Народна архітектури Старосамбірщини XIX – першої половини XX ст. (житлово-господарський комплекс)”. Все сказане вище про характер праць львівського етнолога стосується, безсумнівно, і цього дослідження. Що більше, обравши для наукових студій традиційне будівництво лише одного адміністративно-територіального району сучасної Львівщини, автор залучив фахову народознавчу літературу про цей вид матеріальної культури всієї України, а також праці сусідньої Польщі і віддалених від Старосамбірщини Білорусі та Росії. Народознавець не проходить осторонь і повз важливі археологічні (Володимира Барана, Михайла Рожка), діалектологічні (Михайла Онишкевича) і мистецтвознавчі (Раїси Захарчук-Чугай) дослідження.

І все ж, оригінальність рецензованої монографічної праці забезпечує передовсім польовий етнографічний матеріал. Згідно зі “Списком населених пунктів”, який відкриває “Словник народної будівельної термінології”, Р. Радович відвідав щонайменше 39 сіл Старосамбірського району (с. 296), в яких опитав сорок чотирьох майстрів-будівельників, переважно похилого віку – 1906–1930 років народження (с. 334–335). Цю саму кількість поселень (39) та інформаторів (44) згадує у “Передньому слові” Мирон Яджин – голова Старосамбірського районного об'єднання Всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Т. Шевченка (с. 7). Однак, безпосереднє знайомство з текстом та ілюстративним матеріалом видання засвідчує, що етнолог зібрав польовий етнографічний матеріал також в інших місцевостях Старосамбірщини. Зокрема, у згаданому “Списку населених пунктів” відсутні такі села, як: Заріччя (с. 235), Лютовиська (с. 25, 28, 29), Комаровичі (с. 167, 169, 171, 172, 176, 181), Міженець

(25, 31, 41, 115, 117, 118, 121, 139, 158, 167–171, 174, 233), Пацьковичі (с. 28, 121), Підмостичі (с. 58, 60, 118, 142, 145, 157, 167, 169, 171, 178, 181, 191, 206), Передільниця (с. 60, 115, 118, 121, 142, 145, 146, 158, 167, 169, 171, 176, 181, 191, 203, 206), Посада Новомиська (с. 121, 167, 181, 215), П'ятниця (с. 121, 136, 167, 181), Ракове (с. 218), Соснівка (с. 143), Сусідовичі (с. 25), Трушевичі (с. 27, 43, 45, 139, 141, 142, 145, 146, 157, 167, 169, 171, 174, 176, 178), Чижки (с. 24, 25, 27, 29, 30, 92, 116, 123, 126, 144, 152, 200). Що найважливіше, всі вони, за винятком бойківської Соснівки, розміщені на теренах етнографічного Надсяння, яке поки що обділене увагою з боку українських народознавців (етнологів, фольклористів, мистецтвознавців). Загалом же, за нашими підрахунками, у монографії Р. Радовича згадуються 52 сільські й одне селищне (Нижанковичі) поселення сучасної Старосамбірщини, що становить понад 45 % усіх населених пунктів цього адміністративно-територіального району – дуже великої частки охоплених польовими етнографічними дослідженнями поселень. На жаль, частину з них автор називає на власний розсуд або дотримується народної вимоги (Бабина замість *Бабино*, Головецьке замість *Головецько*, Гророва замість *Грорьово*, Міхова замість *Мігово*, Недільня замість *Недільна*, Вовча замість *Нижня Вовча*, Соляноватка замість *Солянуватка*, Топольниця замість *Топільниця*). Особливо важко зорієнтуватись читачеві в тих випадках, коли подані у монографії назви населених пунктів докорінно відрізняються від офіційних. На наш погляд, слід було хоч раз подати і офіційну назву, зазначивши, що далі ці населення пункти будуть мати ту назву, яку автор вважає правильною.

Структура рецензованої книжки складається зі вступу, шести основних розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел і літератури. За винятком першого і шостого, всі інші розділи поділяються ще на підрозділи. Водночас, аналізуючи цю структуру, зауважуємо властиві для неї деякі новаторські елементи. Так, чи не вперше в монографічній студії про народне житло українців її автор в окремому підрозділі спеціально торкається будівельних інструментів та приладів, традиційних способів вимірювання деревини і будівельних об'єктів. Рідкісним для сучасності є те, що автор поєднує в одному монографічному дослідженні різні аспекти: з одного боку, пов'язані із структурою двору, конструктивними особливостями житла, його плануванням, системою опалення, господарськими спорудами двору, з іншого – пов'язаних із звичаями, обрядами та віруваннями, що стосуються зведення хати та вселення до неї. Очевидно, такий широкий діапазон наукових студій автор не зміг би охопити без комплексного скрупульозного вивчення традиційного будівництва під час цільових етнографічних виїздів на Старосамбірщину.

У “Вступі” народознавець окреслив предмет етнологічної праці, визначив проблемне коло питань і стисло оцінив науковий доробок попередників, зауваживши, що “народне будівництво Старосамбірщини в цілому, як і житло зокрема, ніколи не було предметом спеціального зацікавлення дослідників” (с. 13).

У першому розділі йдеться про селянський двір та садибу загалом і місце житла в системі двору зокрема. Визначившись зі змістом понять “садиба” і “двір”, автор докладно описує, аналізує та з’ясовує різницю між відповідними об’єктами матеріальної культури гірської і низинної частин Старосамбірщини. Виклад конкретного фактографічного матеріалу про садибу і двір унаочнений схеми планування житла (14 варіантів) і розміщення двору в садибі (6 варіантів). Графічним способом виокремлено також зімкнутий тип забудови двору (15 схематичних планів), позаяк у минулому він домінував у більшості досліджених сіл. Огляд типів і варіантів забудови двору та планування житлових споруд завершують вмотивовані висновки. Згідно з ними, у “XIX – на початку XX ст. в гірській (бойківській) частині району переважали однорядові житла [...] у складі зімкнутих дворів, у яких всі житлові та господарські приміщення блокувались між собою і перекривались спільним дахом [...]. Натомість у північній та північно-східній частині району переважали дворядові житла, у склад яких конструктивним і компонуючим елементом входив зруб-п’ятистінок (“хата”/”ванькир”, “хата”/”комора”). Тут широко побутували будівлі, в яких в одному блоці з хатою знаходилась стайня...” (с. 48).

У другому розділі Р. Радович з’ясовує три дослідницькі аспекти, кожний з яких посів належне місце у відповідному підрозділі: 1) вибір та заготівля будівельної деревини; 2) будівельні інструменти та прилади, традиційні способи вимірювання; 3) підготовка деревини та особливості технологічних процесів зведення стін житла. Деяких з цих питань етнолог уже торкався раніше. Зокрема, в одній з його публікацій йшлося про вибір і заготівлю деревини¹, в іншій статті – про народну будівельну метрологію². Наукове зацікавлення викликає опис інструментів та приладів, які використовували старосамбірські будівельники, передовсім основних знарядь праці – сокири (“до лісу”, “манаріну” та ін.) і пили (одноручної, дворучної, лучкової). Сказане стосується технологічного процесу підготовки конкретних видів будівельних матеріалів – півколот, брусів, пластин, дошок тощо. Технологію виготовлення покрівельного матеріалу із житніх околотів (“китиць”) та дерева (драниць і гонтів) автор описав у третьому підрозділі третього розділу (с. 153, 156–158, 160, 161).

Найбільшим за обсягом і найважливішим за змістом є третій розділ монографічної праці Р. Радовича – “Традиційна техніка та технологія”. Зокрема, автор послідовно розглядає такі чотири тематичні аспекти: 1) традиційні способи спорудження стін житла; 2) вікна і двері; 3) конструкція перекриття та покриття

¹ Роман Радович, “Вибір та заготівля будівельної деревини на заході Галицької Бойківщини (за матеріалами Старосамбірського р-ну Львівської обл.),” *Фортеця: збірник заповідника “Тустань”*: на пошану Михайла Рожка (Львів: Камула, 2009), кн. 1, 522–530.

² Роман Радович, “Народна будівельна метрологія бойків (за матеріалами Старосамбірського району),” *Вісник Львівського університету. Серія історична* 35–36 (2000): 456–466. До речі, в зазначеній статті автор подав офіційні назви населених пунктів Старосамбірщини, за винятком Солянуватки.

даху; 4) хата з дахом на пристінних стовпах (“стовпова хата”). Як архітектор за освітою, кожний з цих аспектів Р. Радович аналізує дуже детально, підтверджуючи свої спостереження, наукові міркування і висновки конкретними даними, які здобув під час оглядів, обмірів та описів численних об’єктів народного будівництва. Так, висвітлюючи традиційні способи спорудження житла, спершу дослідник описує види фундаментів, відтак – способи зведення стін, розрізняючи зрубну і каркасну техніки. Перша з них була поширена в гірській частині Старосамбірщини, інша – в низинній частині адміністративно-територіального району. Тут таки народознавець спеціально торкається дефініції будівельних матеріалів за формою, позаяк його попередники не приділяли належної уваги цьому дослідницькому аспекту (с. 94–96, 98–99).

Історичні традиції, природно-географічні умови, специфіка інтер’єру, функціональне призначення житлової камери та інші чинники зумовлювали кількість вікон та їх розташування. Етнолог з’ясував, що на теренах де поширене зрубне житло, найчастіше встановлювали два вікна у довгій фасадній стіні хати, у місцевостях побутування каркасного будівництва у головному фасаді кожної хати прорубували переважно лише одне вікно (здебільшого витягнуте по горизонталі) чи два спарені вікна (“варшавське вікно”). У північній частині Старосамбірщини часто ще прорубували один віконний отвір у причілковій стіні. Описано також зовнішній вигляд вікон у будівлях другої половини ХІХ – початку ХХ ст., віконне обрамлення тощо.

Стосовно дверей, то, як наголошує дослідник, їх кількість безпосередньо залежала від планування будівлі. У рецензованій монографічній праці йдеться, зокрема, про конструкцію дверної обв’язки, конструкцію і форму самий дверей, художнє оформлення надпорижників тощо. Безсумнівно цінність для етнологічної науки становлять відомості про конкретні параметри (висоту і ширину) дверей десятків об’єктів житлово-господарського комплексу (житлової камери, сіней, комори та ін.), які автор зібрав у різних селах Старосамбірщини.

Як засвідчує дослідження Р. Радовича, житло гірської і низинної місцевості різнилося також конструкцією стелі і формами даху. Так, на теренах поширення зрубного будівництва “повалу” виготовляли переважно з півколот, тобто так само, як і стіни, або з дошкоподібних пластин значної товщини (7–8 см). Натомість у місцевостях побуту каркасної техніки зведення стін товщина розрізаних чи розколотих “повалин” сягала переважно 5–6 см, хоча спорадично виготовляли їх і завтовшки 7–8 см. Автор виявив три способи їх з’єднання разом: “у нут”, “у стик” і “фальцуванням”. Прикметно, що у давніх житлах рівнинної частини Старосамбірщини “повалу” ще встеляли шаром соломи і присипали землею (“болотом”) завтовшки приблизно 15 см (с. 142). Тобто, місцеві жителі, фактично, застосували ту саму технологію утеплення житла, що і поліщуки. Її подібність чи навіть аналогічність добре відома Р. Радовичу, бо він є співавтором ґрунтовної статті “Стеля та сволок у традиційному будівництві поліщуків

(конструктивно-технологічний та обрядовий аспекти)³, однак про цю паралель з невідомих нам причин не обмовився ні словом. Так чи інакше, але пласка стеля обов'язково опиралася на стіни та сволюки (“трагарі”, “драгарі”). У давніх житлах та у місцевостях поширення зрубного будівництва пласку стелю підтримував один повздовжній сволок, на теренах побуту каркасної техніки зведення стін і використання тонких “повалин” стеля опиралася на три поперечні “бельки” чи на комбінацію з одного повздовжнього “трагара” і трьох поперечних “бельків”.

Деяка відмінність спостерігалась і в типах дахів. Зокрема, як наголошує автор, на всій території Старосамбірщини переважали чотирихилі дахи крокв'яної конструкції, вкриті житніми сніпками. Водночас у надсянських селах (Передільниця, Трушевичі) превалювали двоххилі дахи (с. 146). “Верхи” будівель гірської частини досліджуваного краю вирізнялись також тим, що часто були високими і стрімкими.

Безцінним з наукового погляду є підрозділ “Хата з дахом на пристінних стовпах (“пристовпова хата”)”. Саме авторові монографії належить відкриття цього типу житла та перші публікації про нього в українській етнографічній науці⁴. Нагадаємо, у південній частині Надсяння, зокрема на теренах Старосамбірщини, ще у ХІХ – на початку ХХ ст. побутувала архаїчна за походженням “халупа”, яку в етнографічній літературі називають: “хата в хаті”, “хата в вугла, а зруб на стопах” чи “хата на пристінних стовпах”. Суть конструкції будівлі цього типу полягала в тому, що споруда складалася з двох окремих частин, незалежних одна від одної: із зрубу хати, перекритого пласкою стелею, і даху, який підтримує каркасна система, встановлена біля стін. У разі необхідності у відповідній будівлі можна було повністю розібрати стіни, не порушуючи даху і всієї конструкції, яка його підтримує.

Доповнивши попередні публікації новими етнографічними матеріалами, автор з'ясовує поширення “пристовпової хати” та особливості її конструкції, аналізує погляди різних дослідників (передусім польських) стосовно походження будівель цього типу тощо.

У розділі “Система опалення та внутрішнє облаштування житла” йдеться про способи обігріву давніх помешкань (курна і напівкурна печі), системи виводу диму з хати та поза межі будівлі у новітніх хатах, конструкцію традиційних опалювальних приладів у житлах гірських і низинних місцевостей та ін. Внутрішнє планування інтер'єру народного житла, його типове обладнання (стіл, постіль, лави, гряди та інші меблі), а також долівка розглянуто у підрозділі “Інтер'єр”. До речі, автор навмисне акцентує увагу читача на тому, що в курних хатах

³ Роман Радович та Роман Сілецький, “Стеля та сволок у традиційному будівництві поліщуків (конструктивно-технологічний та обрядовий аспекти),” *Народознавчі зошити* 2 (1996): 78–92.

⁴ Роман Радович, “Хата з дахом на пристінних стовпах (за матеріалами Старосамбірського району),” *Народознавчі зошити* 3 (2001): 539–542; Роман Радович, “«Хата в хаті», або житло з дахом на пристінних стовпах,” *Вісник Львівського університету. Серія історична* 38 (2003): 705–726.

інтер'єр відзначався простотою й убогістю, а частину житлової камери становили врубні і напіврубні меблі, які виготовляли водночас із будівництвом хати. Таке помешкання ніколи не прикрашали художніми тканинами, іншими декоративними елементами, у ньому також не зберігали святковий одяг (для цього слугувала комора).

У розділі “Господарські споруди двору та будівництво поза межами села” виділено два підрозділи: “Господарські будівлі і малі архітектурні форми” та “Будівлі поза межами села на випасах та сінокосах”. У першому з них етнолог досліджує будівлі для зберігання продуктів хліборобства (стодоли, обороги, комори, “кіпці”, “ями”, “пивниці”, “склепи”), споруди для утримування домашніх тварин і птиці – стайні (“коровічі”, “волючі”, “кінські”), приміщення для овець (“вівчарники”, “стаєнки на вівці”), свиней (“свинарники”) і курей (“курники”), інші будівлі двору та малі архітектурні форми (“сушарні” чи “буди”, “шопи”, “дровітні”, “возівні”, “вулики”, “криниці”, “огорожі”, “брами”). Як і в попередніх випадках, автор описує їх конструкцію, зазначає функціональне призначення, виділяє локальну специфіку, подає місцеві назви об'єктів народного будівництва тощо.

В іншому підрозділі п'ятого розділу йдеться про тимчасові будівлі, які зводили під час випасу домашніх тварин (великої рогатої худоби та овець) поза межами сільських поселень (на полях, лісових галявинах, луках) – про різні типи “колиб” і “буд”. Щоправда, всі вони походять з гірських теренів, тобто з Бойківщини. Натомість можемо однозначно стверджувати, що тимчасові житла (“буди”) були відомі також пастухам Надсяння, зокрема Мостиського та Самбірського районів. Зводили їх до дня святих апостолів Петра і Павла, тобто напередодні пастушого свята.

В останньому (шостому) розділі Р. Радович описує та аналізує різні народні звичаї й обряди, пов'язані з будівництвом народного житла. Виділимо основні блоки питань, які порушує автор: 1) традиційні способи вибору місця під житло; 2) початок зведення будівлі (пора доби, день, фаза місяця, рік тощо); 3) майстер – особа, наділена людською уявою особливими знаннями і можливостями; 4) звичаї, обряди та вірування, пов'язані із “зав'язкою” підвалин; 5) будівельна жертва; 6) правила поведінки будівельників під час зведення житла; 7) ритуально-обрядовий комплекс, пов'язаний із укладкою сволоків; 8) обрядове будівельне деревце (“віха”); 9) новосільні звичаї та обряди.

Основну частину монографічної праці завершують стислі узагальнювальні висновки, в яких народознавець визначає специфічні риси будівельної культури трьох “осередків”: південного чи південно-західного (Бойківщина), північно-західного (Надсяння) і північно-східного (так званого Підгір'я) (с. 290–294). Щоправда, наші спроби встановити точніші географічні координати кожної з названих частин Старосамбірщини виявились безуспішними, хоча саме результати студії народного будівництва мають слугувати “підвалинами” історико-етнографічного районування.

На жаль, дослідник уже понад два десятиліття (від 1995 р., коли у світ вийшла його стаття про традиційне сільське житло так званого Підгір'я⁵) дотримується думки, що існує відповідний однойменний етнографічний район. Що більше, і в зазначеній публікації, і в рецензованій монографії вчений відстоює цю думку на підставі лише двох інших праць: статті Івана Франка “Етнографічна виставка у Тернополі” (1887) та навчального посібника Адама Фішера “Rusini” (1928)⁶. Однак, як засвідчує наш детальний аналіз, І. Франко вважав Підгір'я топонімом, а не етнографічною одиницею (районом) України⁷, а А. Фішер “локалізував” замешкання так званих підгорян між “горянами руськими” і Дністром зовсім безпідставно, не підкріпивши свою думку жодним науковим аргументом⁸. Зважаючи на цю обставину, уважніше приглянемо до локалізації кожного названого “осередку” Старосамбірщини, тобто Бойківщини, Надсяння і так званого Підгір'я, яке зробив Р. Радович.

Найчастіше у своєму монографічному дослідженні Р. Радович згадує Бойківщину, яка переважно ототожнюється з гірською (с. 31, 32, 36, 48, 88, 118, 148, 192 та ін.) чи південно-західною (с. 120) частинами адміністративно-територіального району. Однак у самому тексті автор перерахував майже всі бойківські села лише раз: “На більшій частині Старосамбірщини, заселеній бойками, в довгій фасадній стіні хати найчастіше встановлювали два вікна (сс. Недільня, Тур'є, Топольниця, Великосілля, Стрільбичі, Терло, Росохи, Велика Сушиця, Воля, Страшевичі, Сушиця, Спас, Міхово, Смеречка, Стрільки, Поляна, Верхній Лужок, Головецьке, Старява, Торгановичі та ін.)” (с. 120). З інших конкретних вказівок дізнаємося, що бойківськими є села Велика Лінина (с. 122), Воля (с. 98), Галівка (с. 138), Мшанець (с. 118, 120), Сушиця (с. 138), Топільниця (с. 98), Тур'є (с. 98, 138), Чаплі (с. 138). Ще в одному випадку етнолог стверджує, що Княжпіль, Тернава, Мігово і Велика Сушиця належать до крайніх північних бойківських сіл (с. 42). Згідно з іншою констатацією, села Княжпіль, Березів, Стара Ропа, Чаплі, Торгановичі розташовані на бойківсько-підгірському пограниччі (с. 88).

До південно-західної частини Старосамбірського району належать, на думку автора монографії, такі села: Бабино, Ріп'яна, Грозьово, Мшанець, Тисовиця, Велика Сушиця, Велика Лінина, Плоске, Галівка, Виців, Головецько (с. 120–121).

⁵ Роман Радович, “Традиційне сільське житло Підгір'я кінця XIX – початку XX ст.,” *Народознавчі зошити* 4 (1995): 221–225.

⁶ Радович, “Традиційне сільське житло Підгір'я,” 221; Роман Радович, *Народна архітектура Старосамбірщини XIX – першої половини XX ст. (житлово-господарський комплекс)* (Київ: Видавець Олег Філюк, 2015), 11.

⁷ Михайло Глушко, “Підгір'я – окрема етнографічна одиниця України?,” *Вісник Львівського університету. Серія історична* № 48 (2013): 300–301, 310–316.

⁸ Adam Fischer, *Rusini: Zarys etnografji Rusi* (Lwów, Warszawa, Kraków: WZN im. Ossolińskich, 1928), 9.

Отже, узагальнивши все сказане, можемо стверджувати, що бойківськими Р. Радович вважає такі села Старосамбірщини, як: Бабино, Велика Лінина, Велика Сушиця, Верхній Лужок, Великосілля, Виців, Воля, Галівка, Головецько, Грозьово, Княжпіль, Мігово, Мшанець, Недільна, Плоске, Поляна, Ріп'яна, Росохи, Смеречка, Спас, Старява, Страшевичі, Стрілки, Стрільбичі, Сушиця, Терло, Тернава, Тисовиця, Топільниця, Торгановичі, Тур'є, Чаплі – всього 32 поселення. Водночас деякі з них (Княжпіль, Торгановичі, Чаплі), а також Березів і Стара Ропа розташовані, на його думку, на бойківсько-підгірському пограниччі.

Очевидно, саме на цьому пограниччі слід шукати початок так званого Підгір'я. Щоправда, відразу зауважуємо, що частина з названих вище сіл бойківсько-підгірського пограниччя лежить на теренах північно-західної (Княжпіль, Березів), а не північно-східної частини досліджуваного адміністративно-територіального району. З географічного погляду важко кваліфікувати як північно-східні також села Стару Сіль і Чаплі.

Загалом розгляд фактографічного матеріалу рецензованої праці засвідчує, що, локалізуючи Підгір'я, автор не обмежується лише північно-східними теренами, а поширює його далеко на захід і навіть на північно-західну окраїну Старосамбірщини. Зокрема, із наявних у тексті монографії конкретних вказівок довідуємось, що до Підгір'я належать такі села: Библо (с. 53), Боршевичі (с. 53), Воля (с. 98), Дроздовичі (с. 202, 203, 226), Княжпіль (с. 98), Мігово (с. 52, 53), Нижня Вовча (с. 53, 90, 112), Солянуватка (с. 36, 98), Спас (с. 98, 112), Стара Ропа (с. 98, 203), Старява (с. 120), Страшевичі (с. 99), Сушиця (с. 98), Торгановичі, (с. 98), Чаплі (с. 53, 90, 112).

Зіставляючи перелік цих поселень з попереднім списком сільських населених пунктів (бойківських), постає низка цілком доречних запитань, які потребують конкретної відповіді.

1. Чому села Спас і Сушиця, які розміщені південніше або на північній окраїні Бойківщини⁹, Р. Радович вважає підгірськими, а не бойківськими? До речі, Воля лежить поруч із Сушицею і за всіма наявними у книжці відомостями, що стосуються народного будівництва, є також типовим бойківським селом. Тим більше, що всі ці села (Воля, Спас, Сушиця) автор інколи трактує як суто бойківські (с. 98, 120, 138).

2. На підставі яких аргументів Р. Радович зараховує крайні північно-західні (Дроздовичі, Боршевичі, Библо) та західні (Солянуватка, Мігово, Княжпіль, Старява, Нижня Вовча) низинні села Старосамбірщини до Підгір'я?

⁹ Північну межу цього етнографічного району дослідники проводять по умовній лінії Підбуж – Недільна – Сушиця – Стара Сіль – Лопушниця (Роман Кирчів, *Етнографічне дослідження Бойківщини* (Київ: Наукова думка, 1978), 6; Юрій Гошко, “Етнографічні межі,” *Бойківщина: Історико-етнографічне дослідження* (Київ: Наукова думка, 1983), 28).

3. Які насправді терени обіймає Надсяння, якщо значна частина його сіл вважається Підгір'ям (Библо, Боршевичі, Дроздовичі, Княжпіль, Мігова, Нижня Вовча, Солянуватка, Старява, Чаплі)?

4. Як одні і ті самі села можуть розташовуватись у двох різних етнографічних районах одночасно – на Бойківщині та Підгір'ї, або на Підгір'ї і Надсянні? Так, в одних випадках Княжпіль, Мігово, Старява, Страшевичі, Торгановичі і Чаплі вважаються бойківськими селами, в інших – підгірськими. Водночас деякі з так званих підгірських сіл дослідник кваліфікує як надсянські: Библо (с. 96), Боршевичі (с. 96), Дроздовичі (с. 30) Солянуватка (с. 30). До Надсяння належать, на його думку, також Губичі (с. 30), Дешичі (с. 96) і Чижки (с. 30). До цього ж етнографічного району автор зараховує села Стару Сіль (с. 30) і Терло (с. 30), хоча перше з них, як уже зазначалось, вважається крайньою північною окраїною Бойківщини. Сказане стосується с. Терла, оскільки воно розташоване південніше бойківського с. Лопушниці.

Отже, наведені факти дають нам достатньо підстав для одного загального висновку: етнографічне районування є поки що великою “ахіллесовою п'ятою” автора монографії. Основним недоліком такого районування є те, що воно спотворює не тільки географію поширення конкретних об'єктів традиційної етнічної культури (у нашому випадку – в ділянці народного будівництва), а й географію побутування характерних для них етнографічних рис і властивостей. Очевидно, про об'єктивні загальні наукові висновки в цьому випадку мови також не може бути. Зокрема, інтерпретуючи окремі явища та об'єкти традиційного будівництва як підгірські, автор мимоволі “обкрадає” здобутки народних зодчих Бойківщини та Надсяння. Це знатомість не лише не дозволяє встановити належну межу між цими етнографічними районами станом на кінець XIX – початок XX ст., а й викривляє загальний історичний і культурний розвиток українців верхів'я басейнів Дністра та Сяну.

І все ж хочемо завершити нашу рецензію на оптимістичній нозі. Поданий у монографії фактографічний матеріал настільки багатий і безсумнівний, що на випадок відмови автора переглянути свій застарілий погляд на етнографічне районування теренів Старосамбірщини, це легко може зробити інший етнолог, ґрунтовно простудіювавши й осягнувши основні результати наукового доробку вченого. Полегшують цей процес ще дві обставини – величезний ілюстративний матеріал (понад дві сотні світлин, рисунків та схематичних планів) і “Словник народної будівельної термінології”, які органічно доповнюють описові явища. Особливо цінним для науковців, передусім для діалектологів, є “Словник”, позаяк на основі його даних можна провести чітку розмежувальну лінію між бойківським і надсянським говорами. Крім цього, він безпосередньо підтверджує, що Підгір'я є цілком надуманим “етнографічним районом”, позаяк у ньому не виявляємо назв житлового-господарського комплексу (окремих об'єктів, компонентів, елементів, будівельних матеріалів, мір довжини, знарядь праці тощо) так званих підгірських говірок, оскільки їх не існує в природі.

REFERENCES

- Fischer, Adam. *Rusini: Zarys etnografji Rusi*. Lwów, Warszawa, Kraków: WZN im. Ossolińskich, 1928. (in Polish).
- Hlushko, Mykhailo. “Pidhiria – okrema etnografichna odyntsia Ukrainy?” *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii istorichna* 48 (2013): 299–318. (in Ukrainian).
- Hoshko, Yurii. “Etnografichni mezhi.” *Boikivshchyna: Istoryko-etnografichne doslidzhennia*. Kyiv: Naukova dumka, 1983. 28. (in Ukrainian).
- Kyrchiv, Roman. *Etnografichne doslidzhennia Boikivshchyny*. Kyiv: Naukova dumka, 1978. (in Ukrainian).
- Radovych, Roman ta Roman Siletskyi. “Stelia ta svolok u tradytsiinomu budivnytstvi polishchukiv (konstruktyvno-tekhnologichni ta obriadovi aspekty).” *Narodoznavchi zoshyty* 2 (1996): 78–92. (in Ukrainian).
- Radovych, Roman. “«Khata v khati», abo zhytlo z dakhom na prystinnykh stovpakh.” *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii istorichna* 38 (2003): 705–726. (in Ukrainian).
- Radovych, Roman. “Khata z dakhom na prystinnykh stovpakh (za materialamy Starosambirskoho raionu).” *Narodoznavchi zoshyty* 3 (2001): 539–542. (in Ukrainian).
- Radovych, Roman. “Narodna budivelna metrolohii boikiv (za materialamy Starosambirskoho raionu).” *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii istorichna* 35–36 (2000): 456–466. (in Ukrainian).
- Radovych, Roman. “Tradytsiine silske zhytlo Pidhiria kintsia XIX – pochatku XX st.” *Narodoznavchi zoshyty* 4 (1995): 221–225. (in Ukrainian).
- Radovych, Roman. “Vybir ta zahotivlia budivelnoi derevyny na zakhodi Halytskoi Boikivshchyny (za materialamy Starosambirskoho r-nu Lvivskoi obl.).” *Fortetsia: zbirnyk zapovidnyka “Tustan”: na poshanu Mykhaila Rozhka*. Lviv: Kamula, 2009, kn. 1. 522–530. (in Ukrainian).
- Radovych, Roman. *Narodna arkhitektura Starosambirshchyny XIX – pershoi polovyny XX st. (zhytlovo-hospodarskyi kompleks)*. Kyiv: Vydavets Oleh Filiuk, 2015. (in Ukrainian).

Михайло ГЛУШКО

Львівський національний університет імені Івана Франка

Mykhailo Hlushko

The Ivan Franko National University of Lviv